

УДК 332.33

Приходько І.П.*доктор наук з державного управління,
професор кафедри обліку і аудиту
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету***Павлова Г.Є.***доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аудиту
та управління фінансово-економічної безпеки
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету***Кругла Н.В.***студентка
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК В УПРАВЛІННІ ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

У статті досліджено питання раціонального та ефективного використання земельних ресурсів як чинника в управлінні фінансово-економічною безпекою підприємства. У сучасному українському суспільстві розгорнулася полеміка щодо механізму розвитку земельних відносин: стихійний або свідомий (що регулюється державою). Визначено, що ефективне використання землі в сільськогосподарському виробництві можна досягти шляхом послідовного здійснення заходів з підвищення родючості ґрунту.

Ключові слова: земельні ресурси, фінансово-економічна безпека, технічні засоби, ефективність, оцінка землі, земельні відносини, господарська діяльність.

Приходько И.П., Павлова Г.Е., Кругла Н.В. ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ФАКТОР В УПРАВЛЕНИИ ЕГО ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ

В статье исследованы вопросы рационального и эффективного использования земельных ресурсов как фактора в управлении финансово-экономической безопасностью предприятия. В современном украинском обществе развернулась полемика о механизме развития земельных отношений: стихийный или сознательный (регулируемый государством). Определено, что эффективное использование земли в сельскохозяйственном производстве можно достичь путем последовательного осуществления мер по повышению плодородия почвы.

Ключевые слова: земельные ресурсы, финансово-экономическая безопасность, технические средства, эффективность, оценка земли, земельные отношения, хозяйственная деятельность.

Pryhodko I.P., Pavlova G.Y., Krugla N.V. LAND RESOURCES OF THE ENTERPRISE AS A FACTOR IN THE MANAGEMENT OF ITS FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

In the article the questions of rational and effective use of land resources as a factor in the management of financial and economic security of the enterprise. In the modern Ukrainian society polemics about the mechanism of development of land relations: spontaneous or deliberate (regulated by government). Determined that efficient use of land in agricultural production can be achieved by consistent implementation of measures to improve soil fertility.

Keywords: land resources, financial security, technical resources, efficiency, land valuation, land relations, economic activity.

Постановка проблеми. Земельні ресурси є основою матеріального і духовного виробництва. Від характеру і рівня ефективності використання землі залежать розвиток продуктивних сил, масштаби виробництва і матеріальне благополуччя народу. Земельні ресурси необхідні всім галузям народного господарства, однак їх роль у різних сферах суспільного виробництва не є однаковою. У сучасному українському суспільстві розгорнулася полеміка щодо механізму розвитку земельних відносин: стихійний або свідомий (що регулюється державою).

Функція безпеки є невід'ємною з огляду на забезпечення життєздатності кожного суб'єкта господарювання, що об'єктивно обумовлює потребу в її включенні до планової роботи, тим більше з огляду на ускладнені умови вітчизняного економіко-правового середовища підприємницької діяльності, зокрема в аграрному секторі. Забезпечення високої динамічної конкурентоспроможності підприємства потребує вдосконалення категорійного апарату, методичного базису оцінки рівня безпеки та ефективності політики її зміцнення, обґрунтування стратегічних пріоритетів та заходів у межах організаційно-економічного механізму гарантування фінансово-економічної безпеки із урахуванням особливостей фінансово-гос-

подарської діяльності та сучасного стану розвитку економіко-правового середовища аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної безпеки підприємств досліджували в своїх працях такі вчені, як, зокрема, І.А. Бланк, З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, Г.В. Козаченко, Т.О. Момот, І.О. Філатова, О.В. Тофанюк, І.В. Піратінська, Н.М. Богдан, О.В. Федосова, С.А. Теренчук, А.О. Кушнірук. Управління фінансово-економічною безпекою на сільськогосподарському підприємстві передбачає також обґрунтування заходів з використання землі в сільськогосподарському виробництві. Цьому питанню присвячені праці таких науковців, як, зокрема, В.Г. Андрійчук [1], М.В. Андреїшин [2], А.С. Даниленко [3].

Мета статті полягає у дослідженні аспектів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства через управління земельними ресурсами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління земельними ресурсами – це систематичний, свідомий, цілеспрямований вплив держави і суспільства на раціональне використання землі. Цей вплив заснований на пізнанні об'єктивних закономірностей з метою забезпечення ефективного функціонування земельних ресурсів країни.

Управління земельними ресурсами повинне містити в собі планування, регулювання, організацію і контроль за використанням земель, а отже, його необхідно розглядати через призму управління раціональним використанням та охороною земель.

З прикладної точки зору об'єктами управління є земельні відносини, процеси формування землеволодінь та землекористувань, організація раціонального використання, охорони та відновлення корисних властивостей земельних ресурсів, які відповідають сучасним потребам людини і вимогам законів природи [5, с. 125–126].

Предметом управління є процеси організації використання землі, що у межах визначеної території забезпечують усе різноманіття потреб його жителів.

На створення і функціонування системи управління, крім об'єкта і предмета, впливають мета і завдання управління. При цьому якщо об'єкт і предмет створюються протягом багаторічного попереднього періоду, то мета і завдання формуються суспільством у короткий час. Між першою і другою групами існують досить тісні взаємозв'язки. Так, мета і завдання формуються з урахуванням стану об'єкта і предмета управління, а вже сформовані мета і завдання при їхній реалізації формують об'єкт і предмет управління.

Управління земельними ресурсами є концентрованим вираженням потреб суспільства, що задовольняються на основі використання властивостей землі. Мета відображає перспективний стан земельних ресурсів і процес їх використання. Саме використання землі – це безпосередній вплив суспільства або окремих його суб'єктів на землю. При цьому в кожного такого впливу є визначена мета, зумовлена споживанням конкретних властивостей землі. Суспільство не в змозі цілком контролювати мету окремих суб'єктів через їх масовість і розмаїття, тому управління цими процесами означає встановлення загальних правил і меж використання землі. Такі межі створюються за допомогою встановлених і юридично оформлених (у вигляді правових норм) правил використання, тобто регламентованих земельних відносин і системи землекористування [4, с. 3–8].

Ці положення характерні для будь-якого використання землі і є загальними для всієї різноманітності системи земельних ресурсів.

Тому метою управління земельними ресурсами є створення і забезпечення функціонування системи цивілізованих земельних відносин і сталого землекористування, що дає можливість при забезпеченні досить високого рівня екологічних і соціальних умов життя, розвитку ефективної підприємницької, суспільної та іншої діяльності формувати умови збереження і відновлення властивостей навколишнього природного середовища, зокрема землі, одержувати максимум надходжень фінансових засобів у державний і місцевий бюджети [1, с. 254–256].

Управління земельними ресурсами має комплексний характер, оскільки зачіпає інтереси цілого ряду суб'єктів земельних відносин, що викликає необхідність застосування системного підходу до управління процесом використання й охорони земельних ресурсів, узгодження організаційно-технологічних рішень з можливими еколого-економічними наслідками.

Управління земельними ресурсами – це сукупність взаємозв'язків між елементами системи управління, спрямованих на раціональне використання земельних ресурсів [3, с. 358]. Характер системи управління земельними ресурсами змінювався протягом ряду епох відповідно до економічної основи,

цілей і критеріїв суспільного ладу. Система управління земельними ресурсами при будь-якому суспільному ладі забезпечувала виконання двох функцій:

- 1) забезпечення загальнодержавних інтересів;
- 2) забезпечення інтересів окремих членів суспільства (або їх груп).

Нові земельні відносини і умови господарювання сформуливали нову систему управління, основними характеристиками якої є:

- різкий перехід від адміністративно-планової до ринково-підприємницької моделі
- розмежування функцій і суб'єктів державного і недержавного управління;
- розвиток процесів демократизації суспільних відносин;
- інтеграція України у світовий інформаційно-технологічний процес;
- інтеграція політико-суспільних і соціально-економічних процесів.

Загальна система управління земельними ресурсами повинна складатися із законодавчої, адміністративно-управлінської, економічної, соціальної, екологічної підсистем.

До основних завдань державного управління земельними ресурсами можна віднести:

- наділення органів управління політичними й організаційно-регламентуючими функціями, що забезпечують ефективний розвиток землекористування та суспільства загалом;
- взаємоузгодження рішень органів державного управління;
- регулювання державними актами фінансової, природоохоронної та підприємницької діяльності суб'єктів земельних відносин;
- забезпечення соціально-правового захисту суб'єктів земельних відносин;
- формування сприятливих умов для підприємництва і прогресивного розвитку суспільства;
- поліпшення використання й охорони земельних ресурсів;
- ведення державного земельного кадастру, організація землеустрою та моніторингу земель;
- здійснення державного контролю за використанням і охороною земель;
- створення правових, економічних і організаційних передумов для різних форм господарювання на землі.

Для вирішення цих завдань необхідно забезпечити виконання таких основних умов:

- прийняти необхідні нормативно-правові акти з регулювання земельних відносин відповідно до Конституції України на рівні держави, рівні регіонів і місцевих органів самоврядування;
- прийняти законодавчі акти, що регулюють земельні відносини в інших галузях народного господарства і забезпечити відповідність цих законів земельному законодавству;
- створити на державному рівні економічні, правові й організаційні передумови для регулювання, використання й охорони земель ринковими методами;
- створити горизонтальну і вертикальну структуру системи органів управління земельними ресурсами для всіх рівнів адміністративно-територіальних утворень;
- забезпечити фінансування поставлених завдань з раціонального й ефективного використання земель, включаючи формування системи державного земельного кадастру і підтримку його в актуальному стані;
- здійснити поділ земель на державну і комунальну власність;

– узаконити різноманіття і рівноправність усіх форм речових прав на землю.

Дії в процесі управління земельними ресурсами оформляються як конкретні заходи або функції.

Враховуючи розглянуті завдання управління земельними ресурсами, можна визначити функції, що тісно пов'язані з реалізацією поставлених завдань за допомогою стандартних процедур управління.

Варто враховувати, що управління земельними ресурсами здійснюється у двох напрямках: безпосереднє й опосередковане. Перше пов'язане зі створенням конкретних форм і умов землекористування (земельних ділянок, інженерних споруд, поселень, виробничих і рекреаційних центрів, зміна стану земель). Друге створює рамки (межі) у використанні землі шляхом створення нормативно-правової бази. Опосередковане управління, на відміну від безпосереднього, здійснюється постійно. Зазначені функції управління за цими напрямками виявляються по-різному [6].

До функцій безпосереднього управління земельними ресурсами слід віднести такі етапи:

1) збір і аналіз даних про об'єкт управління та керовані процеси: вивчення властивостей землі (польові обстеження, інвентаризація земель), ведення земельного кадастру (реєстрація, облік, оцінка) і моніторингу земель, створення і ведення геоінформаційних систем (ГІС);

2) вироблення управлінського рішення: зонування земель, прогнозування, планування і проектування використання земель;

3) реалізація управлінського рішення: державний перерозподіл земель (вилучення, надання земель), організація і фінансування заходів щодо зміни властивостей землі, облаштуваності й формування землекористувань, регулювання ринкового обороту земель, економічне стимулювання раціонального землекористування;

4) контроль за функціонуванням сформованого процесу і його коректування: контроль за використанням земель і дотриманням земельного законодавства, вирішення земельних суперечок, пов'язаних з реалізацією управлінських рішень і функціонуванням сформованої системи організації використання земель.

Під ефективністю використання земель у сільському господарстві необхідно розуміти економічний результат від використання сільськогосподарських земель, який характеризується відношенням отриманого ефекту (вираженого у натуральних та вартісних показниках) та площі з урахуванням якості та віддаленості земельної ділянки.

На думку М.В. Андрєїшина, критерієм ефективності використання земель є збільшення обсягу виробництва валової продукції сільського господарства на одиницю затрачених сукупних ресурсів з дотриманням екологічних вимог виробництва [2, с. 2–4].

Для визначення ступеня залучення земель господарства до господарського обороту знаходять показник повноти використання земель (див. формулу 1).

$$K_{II} = \frac{П_c}{П_c + П_p}, \quad (1)$$

де K_{II} – коефіцієнт, який характеризує повноту використання;

$П_c$ – площа сільськогосподарських угідь;

$П_p$ – площа резервних земель, які можуть бути освоєні та залучені до сільськогосподарського обороту, га.

Показник характеру використання земель дає змогу з'ясувати, у вигляді яких угідь використову-

ється земля, та встановити спеціалізацію господарства. Він визначається структурою сільськогосподарських угідь. Переважання якогось з них вказує на можливість спеціалізації господарства, систему його ведення.

Визначити характер використання земель за структурою сільськогосподарських угідь доцільно, аналізуючи використання земель в одному чи декількох господарствах. Якщо в групу дослідження входить багато господарств, доцільно використовувати показник розораності території (див. формулу 2).

$$K_p = \frac{П_{II}}{П_c}, \quad (2)$$

де K_p – коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь;

$П_{II}$ – площа ріллі, га.

Слід відзначити, що велике значення коефіцієнта розораності свідчить про високий рівень господарського використання земель.

Рівень інтенсивності використання земель характеризується виходом валової продукції у вартісному виразі на одиницю площі з врахуванням бальної оцінки і відображає досягнуту продуктивність земель (див. формулу 3).

$$P_I = \frac{В_{II}}{П_c (B : 100)}, \quad (3)$$

де P_I – рівень інтенсивності використання земель;

$В_{II}$ – вартість валової продукції, грн.;

B – оцінка землі, бал.

На думку вченого, важливим питанням під час визначення ефективності використання земель є врахування затрат на виробництво продукції. Таким чином, ефективність використання землі визначають за формулою 4:

$$E = \frac{ВП}{P_3 + P_{вир}}, \quad (4)$$

де $ВП$ – вартість валової продукції рослинництва на кадастровий гектар, грн.;

P_3 , $P_{вир}$ – відповідно ресурсні затрати землі та виробництва, грн. [2, с. 4].

Результативними показниками ефективності використання землі в сільському господарстві є землеємність продукції, виробництво валової продукції (в натурі, в грошовому виразі і в кормових одиницях), розмір валового та чистого доходу в розрахунок на одиницю земельної площі.

На думку А.С. Даниленка, сутність критерію економічної ефективності використання землі полягає в досягненні найбільших соціально-економічних результатів від використання земельного фонду при найменших затратах трудових та матеріально-грошових ресурсів, економічно залученні земель в господарський оборот, обов'язковому підвищенні родючості ґрунту [4, с. 8–9].

На його думку, цей критерій ефективності використання землі в сільському господарстві найбільш повно відображає така система факторіальних та результативних показників. До факторіальних показників використання земель відносяться:

- 1) структура земельних угідь господарства;
- 2) ступінь повноти цільового використання землі;
- 3) питома вага ріллі і багаторічних насаджень в сільськогосподарських угіддях;
- 4) коефіцієнт використання придатних для оранки земель під рілля та багаторічні насадження;
- 5) рівень затрат матеріальних засобів на 1 гектар.

Вченим пропонується методика визначення цих показників [4, с. 5]. Ступінь (коефіцієнт) повноти використання земель за їх цільовим призначенням ($K_{ЦВ}$) визначається шляхом ділення фактично використаної площі землі за основним цільовим при-

значенням ($K_{цв}$) на загальну площу цієї категорії земель або землекористування (P) (див. формулу 5).

$$K_{цв} = \frac{P_{цв}}{P}, \quad (5)$$

Коефіцієнт використання придатних для оранки земель під рілля та багаторічні насадження ($K_{цоз}$) характеризує ступінь фактичного залучення придатних для оранки земель у виробництво при рівні розвитку виробничих сил та інтенсивності сільськогосподарського виробництва, які склалися. Він визначається за формулою 6:

$$K_{цоз} = \frac{P_p + P_{бн}}{P_{оз}}, \quad (6)$$

де P_p – площа рілля, га;

$P_{бн}$ – площа багаторічних насаджень, га;

$P_{оз}$ – площа придатних для оранки земель, га.

Одним з результативних показників використання землі є землеємність сільськогосподарської продукції, яка визначається розміром земельної площі, необхідної для виробництва одиниці продукції.

Землеємність (Z) визначається діленням площі земельних угідь (P) на вироблену з них валову продукцію ($ВП$) в натуральному чи грошовому виразі (див. формулу 7).

$$Z = \frac{P}{ВП}, \quad (7)$$

Результативні показники ефективності використання землі як головного засобу виробництва (E_r) В.С. Шамаєв пропонує визначати за формулою 8:

$$E_r = \frac{P_p}{P_{сг}}, \quad (8)$$

де P_p – результат виробництва в рослинництві (валова продукція, валовий та чистий доход);

$P_{сг}$ – площа сільськогосподарських угідь.

Ефективність використання землі як об'єкта господарювання ($E_{ор}$) доцільно визначати відношенням результатів всього сільськогосподарського виробництва до площі сільськогосподарських угідь господарства (див. формулу 9):

$$E_{ор} = \frac{P_{сг}}{P_{сг}}, \quad (9)$$

де $P_{сг}$ – результат виробництва в сільському господарстві підприємства (валова продукція, валовий

та чистий доход, отримані від виробництва сільськогосподарської продукції).

Висновки. Впровадження обґрунтованих заходів щодо управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві передбачає використання землі в сільськогосподарському виробництві. Ефективного використання землі в сільськогосподарському виробництві можна досягти шляхом послідовного здійснення заходів з підвищення родючості ґрунту і охорони його від руйнівних процесів. Зважаючи на національні інтереси, суспільство має використовувати землю так, щоб передати її у покращеному стані наступним поколінням. На якість і структуру ґрунту впливають насиченість сільського господарства технічними засобами, значна розораність земель, інтенсивне вирощування сільськогосподарських культур. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу та інтенсивних технологій у сільському господарстві об'єктивно вимагає врахування не тільки їх позитивного впливу на земельні угіддя, але й можливих негативних наслідків, зумовлених специфічним проявом окремих засобів виробництва. Впровадження запропонованих рекомендацій дасть можливість підвищити якість організації управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2012. – 624 с.
2. Андрєйшин М.В. Оцінка земель має бути природно-економічною / М.В. Андрєйшин // Сільські обрії. – 2009. – № 3–4. – С. 2–5.
3. Бикадоров В.Л. Фінансово-економічний стан підприємства / В.Л. Бикадоров, П.Д. Алексєєв. – М. : Пріор, 2006. – 489 с.
4. Даниленко А.С. Земельна реформа – поступ у третє тисячоліття / А.С. Даниленко // Землевпорядний вісник. – 2008. – № 1. – С. 3–9.
5. Законодавство України про земельні ділянки. Аграрне законодавство України. Випуск 2 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2007. – № 6. – 336 с.
6. Плата за землю у 2016 році: збільшення ставок земельного податку, орендної плати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA008953.